

miloviću (Domanoviću), tv-serija Pripovedanje Radoja Domanovića (26. 1. 1980).

Zar vam se ne čini, gospodice, da smo mi stvoreni *jedan za drugog* (m. jedno za drugo), Danilo Stojković, a i u odgovoru beše izraz »jedan za drugog«, Pripovedanje Radoja Domanovića (2. 2. 1980).

U jednom receptu pominju se i *droje* *ja-ja* (m. dva jajeta).

Otac *troje* (m. triju, ili: trojice) momaka, Slavoljub Đukić (Politika, 5. 2. 1978, 9).

U roditeljskom domu bilo nas je *četvoro* (m. četvorica) braće, Dragoslav Adamović, o Vladimiru Popoviću (Politika, 3. 7. 1977, 17).

Tu je živio sa ocem i *šestoro* (m. šestoricom) braće (Politika, 5. 9. 1977, 9).

Aleksis Kivi napisao je roman *Sedmorica* (m. sedmorica) braće (Mala enciklopedija, Prosveta 1, 809, Beograd 1968).

Devetoro (m. devet, ili: devetorica) braće i tri sestre (tv-serija Đavolje merdevine, 22. 6. 1975).

Nije, i ne može biti, isto: dva (dve i dvojje, oba) obe i oboje, tri i troje, četiri i četvoro itd.

A prema citiranim primerima, jedan od »dvojje« mladića, ili bar jedan od »troje« momaka, ili »četvoro«, »šestoro«, »sedmorica« i »devetoro« braće morao bi biti — žensko!

Stoga ne treba mešati osnovne brojeve sa zbirnim brojevima i praviti nelogičnosti i zabune.

Jordan Molović

OSVRTI

O LINGVISTICI KAO SOCIOLINGVISTICI

(Milorad Radovanović: Sociolingvistika, BIGZ, Beograd, 1979.)

Sociolingvistika je znanstvena disciplina koja se bavi odnosom između ljudskih idioma i kolektiva što se njima služe. Lingvisti odavno obrađuju pitanja o uzajamnom odnosu jezika i društva, međutim, kao treća grana znanosti o jeziku (uz genetsku i tipološku lingvistiku) sociolingvistika je formirana tek prije petnaestak godina. Tada se sociolingvistička aktivnost razmahala u SAD, a u šezdesetim se godinama i u nas javilo zanimanje za sociolingvistiku. Ta se grana lingvistike razvila u opreci prema teorijskim i metodološkim rješenjima strukturalističkih škola i osobito prema učenju transformaciono-generativne lingvistike. Sociolingvisti svoja istraživanja sustavno usmjeruju na društvene i kulturne sfere jezične upotrebe, analizirajući raznolikost jezičnih upotreba, uviđaju, dakle, da je varijantnost, a ne homogenost bitna značajka jezika. Napominjem da se jezik često proučava bez veze s društvom, a da se život društva također često istražuje

nepovezan sa strukturom jezika, dok sociolingvistika inzistira na uskoj povezanosti jezika i društva, jer se narav jezične strukture ne može spoznati bez temeljita poznavanja te povezanosti. Razumljivo je, ako uzmemo u obzir mladost te znanstvene discipline i raznorodne poticaje lingvističkih škola u više država kada je riječ o istraživanju veze jezika i društva, da među sociolingvistima ima terminoloških, metodoloških i drugih neusuglašenosti.

U većini zemalja u kojima se sociolingvistika razvila objavljeni su i sociolingvistički priručnici, a prvi sintetski uvod u sociolingvistiku objavljen u Jugoslaviji, kojemu je autor domaći lingvist, jest Radovanovićeva knjiga *Sociolingvistika*.

Prije pojave toga djela mogli smo se sa sociolingvističkom problematikom upoznati iz nekoliko značajnih izdanja: 25. broja časopisa *Kultura* (1974), zbornika *Jezik u društvenoj sredini* (1976), Jespersenovne knjige *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovišta* (1970), Fishmanove *Sociologije jezika* (1978) itd. Posebna je značajka *Sociolingvistike* Milorada Radovanovića, čiji smo vrlo značajan i opsežan rad »Imenica u funk-

ciji kondenzatora« čitali u *Zborniku za filologiju i lingvistiku* Matice srpske, što je u njoj izlaganje ilustrirano hrvatskosrpskim primjerima i što su naglašavane teme aktualne u domaćim jezičnim, društvenim i kulturnim prilikama. Osim te, za nas je glavna odlika knjige što je njezin autor, u bavljenju teorijskom lingvističkom i sociolingvističkom problematikom, znanstvene spoznaje iznio tako da možemo reći kako je bogatom literaturom, koja svjedoči o dosad nezapamćenom razvojnem tempu lingvistike, temeljito ovladao. Prema navodima iz *Predgovora*, mladi se lingvist, »govoreći o savremenoj lingvistici«, trudio reći »i ponešto bitnoga o jeziku«, a cjelokupnim radom nastojao je »nazreti... budućnost lingvistike, kao nauke o jeziku, društvu, kulturi i čoveku«.

Nakon uvodnih riječi autor je u osam poglavlja sažeto iznio svoje poglede na sociolingvistiku, a na kraju je u *Literaturi* naveo odabrana djela iz detaljne bibliografije te grane lingvistike.

Razrada sociolingvističke problematike u Radovanovićevoj knjizi počinje odgovarajućim poglavljem *Jezik — kultura — društvo*, u kome autor definira jezik kao »sistem sa društvenom funkcijom sporazumevanja«, razmatra utjecaje nejezičnih pojava na jezične i jezičnih na nejezične te jeziku pristupa »ne samo kao prema komunikacijskom instrumentu, već i kao prema sredstvu objedinjavanja i razgraničavanja različitih društveno organizovanih institucija (npr.: grupa, pleme, narod itd.)«.

Posebna je odlika te korisne knjige autorovo rješavanje terminoloških problema; to je naročito vidljivo iz raspravljanja o *jezičnoj sposobnosti*, *jezičnom znanju* i *upotrebi jezika*. Jezičnom sposobnosti nazvana je prirodna ljudska predispozicija da je moguće progovoriti kojim od jezika, a toj je kategoriji podređeno jezično znanje, koje se može steći i dijeli se na znanje jezičnog sustava (gramatičkih pravila) te na znanje upotrebe jezičnog sustava (upotrebe jezika s obzirom na izvanjezični kontekst). Drugi oblik manifestiranja opće jezične sposobnosti jest upotreba jezika, bez koje prirodni ljudski jezik

i ne postoji. Da se poslužimo Radovanovićevim riječima: »...van svojih predstavnika, pojedinaca i kolektiva, van stvaralaštva, sporazumevanja i ostvarenih komunikacijskih situacija i činova, što znači i van svoje realizacije, prirodni ljudski jezik ostaje samo na nivou apstrakcije, kao virtuelna ljudska sposobnost, a posebni jezički sistemi — kao institucije društvene konvencije, bez komunikacionog i stvaralačkog dejstva, bez osnovnih društvenih uloga i primarnih razloga svog postojanja«. I dalje: »Gotovo u celom dvadesetom veku, pogotovo u okriljima strukturalističkih i generativističkih lingvističkih orijentacija, razvoj lingvistike, i teorijske i praktične, išao je u pravcu favorizovanja pojmovno-terminoloških trijada o kojima je reč — i u teorijskom i u praktičnom istraživačkom smislu, što je najčešće dovodilo do toga da se puna pažnja posvećuje *jezičkoj sposobnosti* (naročito kog generativista) i *jezičkom znanju* (i kod generativista i kod strukturalista), a da se gotovo potpuno zanemari *upotreba jezika*. Tek u posljednjih petnaestak godina dolazi do zaokreta u interesovanjima i u programskim načelima savremene lingvistike, naročito kod jednog dela poslenika u oblasti lingvističke teorije i lingvističkih istraživanja, okrenutih ka interdisciplinarnim pristupima jeziku, kao što su npr. sociolingvisti, antropolingvisti, psiholingvisti, pragmalingvisti i oni čije su preokupacije u oblasti tekstualne lingvistike i filosofije jezika.« Koliko su ta teorijsko-terminološka razgraničenja opravdana, iznijeto je u poglavlju »*Gramatika*« *društvenog statusa*, gdje se, uglavnom samo na primjeru uporabe ličnih zamjenica u našem jeziku, pokazuje da u komunikaciji, osim znanja jezičnog sustava, treba posjedovati i znanje upotrebe jezika.

I u poglavlju u kojem je dan pregled osnovnih sociolingvističkih pojmova (govorni predstavnik, govorna zajednica, govorni događaj, govorni akt, govorna situacija, govorne uloge) vodilo se računa o našim terminološkim tradicijama. Radovanović tumači da je sociolingvistika više zainteresirana za upotrebu jezika nego za jezično znanje, a na planu jezičnog znanja više za znanje upotrebe jezičnog sustava. Dakle, »sociolingvi-

sti, baveći se *jezikom kao kodom*, najviše pažnje posvećuju ulozi konteksta u procesima sporazumevanja, pomerajući na taj način središte pažnje lingvističkih preokupacija sa samog jezika kao koda na ukupnost međuzavisnosti svih komunikacijskih komponenti, s posebnim težištem na objedinjavajućoj funkciji konteksta u ovom pogledu. Spoznaje da u stvarnosti nema homogenog jezika, da je bilingvizam dvojezičnost kao psihološka, a diglosija dvojezičnost kao sociološka vrijednost, definiranje domene ili repertoara govorne varijacije — sve to nužne su informacije skladno uklopljene u izlaganje.

Prilično je nepotpuno dosad u znanosti obrađeno raslojavanje jezika, koje autor dijeli na funkcionalno (disciplinarno, situaciono, tematsko), socijalno, individualno i teritorijalno. Funkcionalnim raslojavanjem nastaju funkcionalni stilovi, socijalnim sociolekti, individualnim idiolekti, a teritorijalnim dijalekti i varijante standardnog jezika. Radovanović također sažeto definira poznati sociolingvistički termin *promjena koda* (*code switching*) te predlaže i poseban termin za neadekvatnu upotrebu jedne govorne varijacije mjesto druge — *zamjena koda*.

U poglavlju o raslojavanju jezika puna je pažnja poklonjena hrvatskosrpskoj problematici (npr. varijantama), a takav je slučaj i u poglavlju *Jezičko planiranje — Normiranje jezika — Standardni jezik*, što je potpuno opravdano s obzirom na naše specifičnosti. Baveći se područjem znanstvene discipline koju zove *jezičnim planiranjem*, Radovanović se nadovezao na plodnu diskusiju sociolingvisti i naveo je deset postupaka koji moraju biti poduzeti da bi jezik bio normiran i da bi mogao preuzeti funkciju standardnog jezika: selekcija (izbor) norme, deskripcija (opis) norme, kodifikacija (propisivanje) norme, elaboracija (razrada) norme, akcep-

tualizacija (prihvatanje) norme, implementacija (primjena) norme, ekspanzija (širenje) norme, kultivacija (njegovanje) norme, evaluacija (vrednovanje) norme i rekonstrukcija (dograđivanje) norme. Jedino deskripcija norme jest, među tim postupcima, čisto lingvistički posao.

U najopsežnijem poglavlju — *Sociolingvistika: preteče — postanak — razvoj — perspektive* Radovanović je dao vrlo pomnjev pregled rada onih učenjaka (pretežno u SAD, SSSR-u, Njemačkoj i Velikoj Britaniji), koji su važni za sve dosadašnje faze razvoja sociolingvistike, ali i onih koji su, na stanovit način, nagovijestili pojavu te discipline. U izrazito sintetskom izlaganju taj je lingvist naveo i značajnu sistematizaciju sociolingvističkih djelatnosti i neposrednih zadataka.

Sociolingvistika svojim pojavljivanjem slijeđi opće težnje k interdisciplinarnizaciji znanosti o jeziku, pa je u odjeljku *Sociolingvistika i susedne discipline — budućnost lingvistike* obrađen odnos između sociolingvistike, s jedne strane, i semiologije, filozofije jezika, pragmatolingvistike, tekstualne lingvistike, psiholingvistike, lingvističkog strukturalizma i transformacijsko-generativne lingvistike, s druge strane.

U knjizi smo dobili nekoliko shematskih prikaza (npr. procesa sporazumijevanja u čijim ostvarenjima sudjeluje čovjek ili raslojene strukture jezika), koji su zaista korisni. Međutim, izuzetno je važan popis literature na kraju knjige.

U cjelini, *Sociolingvistika* je pregledno, pristupačno pisana, i to na visokoj razini. Raspravljajući o nedovoljno proučenim pitanjima, autor je dao niz novih osvjetljenja. Dakle, ta knjiga je pouzdan pregled sociolingvistike, uključujući i najsuvremeniju problematiku te znanstvene discipline.

Josip Lisac